

Kolektiv autorů

Borovský, Tomáš (editor)

Dějiny dějepisectví

In: Borovský, Tomáš; Fasora, Lukáš; Chocholáč, Bronislav; Malý, Tomáš; Nečasová, Denisa; Němec, Jiří; Wihoda, Martin. *Úvod do studia dějepisu. 2. díl.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 74-84

ISBN 978-80-210-7016-5; ISBN 978-80-210-7019-6 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130431>

Access Date: 20. 03. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

5. DĚJINY DĚJEPISECTVÍ

Nač dějiny dějepisectví? Na tuto otázku by zdánlivě stačilo odpovědět slovy T. G. Masaryka (*Versuch einer concreten Logik*, 1887): „Každý opravdu vědecky vzdělaný odborník chce znát dějiny své speciální vědy.“ V případě dějin dějepisectví ale podobná vysvětlení nepostačují. Pro lékaře, matematiky či geology představuje znalost dějin vlastního oboru součást obecnějšího souboru vědění, která však není nezbytně nutná k výkonu jejich profese – talentovaný chirurg může snadno operovat, i kdyby vůbec netušil, že autorem jednoho z prvních tištěných anatomických atlasů je Andrea Vesalius. Historik oproti tomu při své práci udržuje neustálý dialog s minulostí oboru, a to nejen proto, že s výjimkou historiků soudobých dějin zpravidla pracuje s dokumenty, které již před ním rozebírali jiní historici, případně rozšiřuje a opravuje výsledky práce svých předchůdců nebo s nimi polemizuje. Důvodů, kvůli kterým by se měl každý historik orientovat v dějinách svého oboru a číst práce starších autorů, je vícero. Zastavme se u nich postupně od nejjednodušších k abstraktnějším.

Dějinám dějepisectví se v průběhu práce na nějakém problému nemůže vyhnout žádný historik, neboť stojí před nutností shrnout a zhodnotit starší práce k danému tématu. První kontakt s dějinami dějepisectví tak vlastně vzniká již při prvním kroku historikovy práce, a sice při zpracování základní bibliografické rešerše. Již před sestavováním bibliografie potřebuje badatel základní orientaci v dějinách oboru – ne proto, aby „z hlavy“ věděl o každém autorovi, jenž se kdy dotkl jím zvoleného problému, nýbrž aby znal ty historiky, kteří např. řešili podobné otázky na širším pramenném materiálu, uvedli do historie nové metody a interpretace pramenů, jež bude používat, či psali o širším společenském kontextu dané doby, do kterého bude výsledky svého výzkumu zasazovat. Znalost starších prací je samozřejmě nutná již kvůli tomu, aby autor „neobjevoval Ameriku“ nebo neplýtvat silami při práci na již dostatečně objasněném problému. Při jejich hodnocení bere historik v úvahu dobu vzniku a tehdejší společenské podmínky – bylo by kupříkladu ahistorické vytykat autorům konce 19. století, že si kladli přednostně otázky politických a správních dějin, a nikoli třeba dějin sociálních nebo dějin mentalit.

Nutnost hodnocení starších prací zároveň vede badatele k přemýšlení nad metodami, jež jeho předchůdci použili. Promýšlení cest, kterými starší autoři dospěli ke svým

závěrům, jejich kritická reflexe a úvahy o adekvátnosti užitých metod vzhledem k zvolenému tématu představují důležitý krok na vlastní cestě k samostatnému uchopení problému. K tomu, aby se historik mohl vypořádat s postupy předchozího bádání, je opětovně nezbytná znalost širších okolností, tentokrát metodicko-teoretických. Postup bádání nepředstavuje toliko prostou kumulaci poznatků, nýbrž – a hlavně – vývoj vědeckých metod a teorií, který nelze nahlížet izolovaně od hlavních myšlenkových proudů dané doby. Např. již více než sto let patří k základní výbavě historika statistické metody, které jsou však užívány v rozdílných dobových kontextech, jež se promítají do způsobů, jakými historici statisticky pracují. Zatímco na přelomu 19. a 20. století byly kvantitativní analýzy bez větších námitek aplikovány i na středověké prameny a jejich hlavním cílem bylo zjištění velikosti populace, resp. zvolených společenských skupin, v současnosti přistupují badatelé zabývající se (nejen) staršími dějinami ke kvantitativním zpracováním ostražitě, se znalostí hlavních zásad statistické analýzy a zjištěné výsledky berou jako orientační, nikoli jako absolutní. Je-li tedy historik schopen posoudit starší práce ve vztahu k dobové úrovni myšlení, dokáže kriticky přemýšlet také o postupech, jež si pro své téma sám volí, a mít na zřeteli jejich vypovídací hranice.

Poznáním minulosti oboru si historik dále osvojuje a rozšiřuje schopnost zvolit si téma, které se ukáže badatelsky nosné a jehož zpracování přinese vědecky relevantní výsledky. Ve volbě tématu samozřejmě hraje velkou roli i intuice, jíž se naučit nelze, avšak lze podpořit její rozvoj právě intenzivním studiem odborných prací, jejichž autory jsou klasici oboru nebo které obstály ve zkoušce času a ještě po řadě desetiletí od doby, kdy byly sepsány, mají historici potřebu se vyrovnávat s jejich závěry (jako příklad mohou být zmíněny Šustovy *Dvě knihy českých dějin*). Nelze opomenout ještě jeden důvod, který získává kvůli proměnám ve vzdělávání na stále větší aktuálnosti, a sice že četbou prací klasicky vzdělaných autorů se historik zároveň učí kultivovanému vyjadřování vlastních myšlenek a závěrů, jejich zpřístupnění formou čtenářsky atraktivního a současně myšlenkově přesného textu. Syntézy vzniklé v 19. století dnes čte ke škodě věci málokdo dokonce i mezi profesionálními historiky, přestože jde o práce, které představují po jazykové a kompoziční stránce mistrovsky zvládnuté fresky minulosti – od hlavního tématu až po detaily a jejich vzájemné vztahy.

Četba děl historiků z více či méně vzdálené minulosti uvádí badatele nejen do dob, o kterých tito autoři psali, ale též do doby, ve které psali. Čtenář historického textu tak přistupuje současně ke dvěma vrstvám minulosti, jedné kriticky zpracované na stránkách čtené knihy, druhé skryté v jejím jazyce, volbě témat a metod, souhrnně dobovém *diskursu*. I na sklonku 19. století, v dobách rozmachu pozitivismu přesvědčeného o objektivitě a hodnotově neutralitě historické vědy, vstupovaly do textů historiků

hodnoty jejich přítomnosti. Projevovaly se ve výběru témat, jimž dominovaly dějiny států a národů, významné osobnosti a události, ve formách pramenné kritiky, koncentrující se na odlišení pravých a falešných, resp. méně hodnověrných pramenů, v hodnocení dopadů konkrétních dějinných událostí. Četba knih, jež byly v této době sepsány, nám prozrazuje mnoho o způsobech myšlení tehdejších historiků a hodnotách, k nimž se upínali. Nejde však jen o to, že historická díla minulých epoch jsou nám zároveň pramenem pro poznání těchto dob. Jestliže je historik schopen vnímat ve studovaném textu tuto „druhou“ vrstvu minulosti a analyzovat ji, zvyšuje se rovněž jeho citlivost při formulaci vlastních závěrů a jeho autorská sebereflexe.

Uvědoměním si závislosti historického výzkumu na ideových, myšlenkových a teoretických souřadnicích dané doby vstupuje badatel na abstraktnější úroveň přemýšlení o dějinách. Proměnlivost historického poznání sváděla (a občas stále svádí) k historickému relativismu, neodůvodněným představám, že historie jako zobrazení minulosti je libovolným výtvozem historika. Právě hlubší promýšlení otázek o vztazích mezi historickým poznáním, dějinami, přítomností a minulostí v různých epochách je nejlepší obranou proti historickému nihilismu. Historik v těchto úvahách mimo jiné přesouvá svou pozornost od metod a zastřešujících teorií k metahistorii – či chceme-li obvyklejším termínem filosofii dějin. Jsem ranním historikem a večerním filosofem, napsal v jednom z deníkových záznamů Marc Bloch, historik ústrojně propojující řemeslnou erudici s myšlením o dějinách. Sekularizace a „odkouzlení světa“, jak proces proměny od předmoderní k současné společnosti nazval Max Weber, sice znamenala konec jednotlicích metafyzických konceptů dějinného vývoje, nikoliv ale konec pokusů o postžení skrytých sil dějin a hledání jejich smyslu či konečného cíle. Historici se staví k filosofii dějin zpravidla nedůvěřivě, vyhnout se jim však nemohou a znalost proměn historického diskursu ve vztahu k dobovým poznávacím teoriím a společenskému kontextu jim poskytuje důležitý nástroj pro posouzení filosofickodějinných konceptů a jejich kritiku.

Dějiny dějepisectví tedy nepředstavují neměnný „telefonní seznam“ autorů a děl, který by si měl každý historik mechanicky osvojit, nýbrž způsob přemýšlení o vlastní práci, reflexi metodických východisek a diskursivních hranic, které jsou postaveny na pozorném studiu prací předcházejících generací historiků. Při studiu dějin dějepisectví by měl historik vystoupit nad standardní zpracování tématu přijímanými metodami, měl by se zamýšlet nad poznávacími schopnostmi historiografie a vztahem historického poznání k (re)konstruované a v úplnosti nikdy nepoznatelné minulosti. Vědami, které mají k dějinám dějepisectví nejbliže a jejichž postupy se dějiny dějepisectví nezřídka inspirují, jsou proto filosofie a sociologie, v posledních letech nemůžeme opomenout

ani význam literární teorie a pravděpodobně lze brzy očekávat též recipování výsledků kognitivní vědy.

Témata a přístupy

První pokusy o zmapování dějin dějepisectví se objevují současně s institucionalizací historie v 19. století. Již Bernheimův *Lehrbuch der historischen Methode* obsahuje stručný přehled, koncipovaný podle převládající víry v pokrok, jež se v dějepisectví vyznačovala představou o poznání jako sumarizaci bezpečně zjištěných poznatků. Protože historie byla v druhé polovině 19. století zejména ve francouzském a německojazyčném okruhu ztotožňována s politickými dějinami, byly podobné konstativní přehledy přijímány bez námitek. V souvislosti s metodickými spory, které v obou prostředích proběhly na sklonku 19. a počátku 20. století, se začal komplikovat i pohled na minulost dějepisectví. V krátkém časovém rozestupu mezi sebou tehdy publikovali svá díla tři autoři, kteří ukázali vícero možných přístupů k dějinám dějepisectví.

Prvý bychom mohli označit jako bibliografický. Jeho autor, významný francouzský medievista Charles-Victor Langlois, který o něco dříve vydal s Charlesem Seignobosem základní pozitivistickou příručku *Introduction aux études historiques* (1898), se pokoušel v Bernheimově duchu udržet klasické dědictví pozitivismu a představil dějiny oboru jako prostou kumulaci tematicky roztríděného poznání. Vývoj oboru se podle něho odbýval v chronologickém a kauzálním řetězci přiřazováním nových poznatků k souboru stávajícího vědění, zjištěného přijímanou pozitivistickou metodou, a tudíž objektivního. Oproti tomu Eduard Fueter ve vlivných *Geschichte der neueren Historiographie* (1911), které se dočkaly mnoha dalších vydání a v německojazyčné oblasti značně ovlivnily vnímání minulosti oboru, věnoval velkou pozornost také myšlenkovému ukotvení významných autorů a učinil jeden z prvních pokusů o pohled na dějiny dějepisectví jako následnost, resp. souslednost historiografických škol a směrů, lišících se ideovými východisky. Historik a liberální novinář a politik George Peabody Gooch se v knize *History and Historians in the Nineteenth Century* (1913) s oběma predešlými autory v leccems shodl, alespoň pokud jde o vnitřní členění oboru nebo o intelektuální zázemí historiků. Podstatně větší důraz však Gooch kladl na vnější podmínky, v nichž historici pracovali, a na politické okolnosti, přičemž před školami upřednostňoval individuality, významné autory, kteří podle něj rozhodovali o směřování oboru.

Uvedené tři přístupy podstatně ovlivnily další směřování dějin dějepisectví, každý z nich však má své přednosti i nedostatky. Stejně jako ostatní historikové, také historici

dějepisectví formulují témata svého výzkumu podle aktuálních potřeb přítomnosti. Jiné otázky si kladli mezi dvěma světovými válkami, jiné se před historiky staví nyní. Protože dějiny dějepiscectví jsou již velmi rozvinutým badatelským směrem s nepřeberným množstvím publikačních výstupů, setkáváme se s pokusy o stanovení základní typologie problémů, které historici dějepiscectví zkoumají. Např. Horst Walter Blanke před dvěma desetiletími (v prvním svazku řady *Geschichtsdiskurs*) rozlišil dokonce deset hlavních témat: životopisné monografie o jednotlivých historících, dějiny, resp. přehledy významných dějepisných prací, přehledy současného bádání (např. o dějinách Německa), dějiny institucí, dějiny metod, rozborů struktur historického myšlení atd. Blankeho dělení je bezesporu oprávněné, kombinuje ale přístup tematický (čím se historici dějepiscectví zabývají) a funkční (jak se jím zabývají). Této podvojnosti se nelze v dějinách dějepiscectví zcela vyhnout, můžeme ji ale pracovní zjednodušit na dva hlavní směry, jež v sobě obsahují jak volbu tématu, tak metody.

Prvý označujeme jako *sociologický*, případně *habituální*, a to v návaznosti na dílo francouzského sociologa Pierra Bourdieu (1930–2002) a jím rozvíjený termín *habitus*, jež poskytuje řadu podnětů i pro historický výzkum (*habitus* označuje soubor soustavně obnovovaných vnitřních dispozic, které každého člověka spoluutvářejí v návaznosti na působení rodiny a společnosti a které jej vřazují na určité místo ve společnosti, přičemž lze hovořit jak o habitu jedinců, tak i sociálních skupin). Tématy takto zaměřeného výzkumu jsou v dějinách dějepiscectví osoby historiků a vztahy mezi nimi, kolektivní (prosopografické) biografie historiků působících v určité době či zemi, dějiny institucí, časopisů apod., zjednodušeně řečeno společenské souřadnice historikovy práce. Tyto výzkumy nám umožňují poznat, jak se utváří „kolektivní identita“ historiků, jejich vztahy ke společnosti, jaké postavení v ní zaujímají, a tím také, jakou roli hraje historie a minulost v daném systému společenských hodnot. Jen pro zajímavost zde uvedme, že sám Bourdieu představil ve vzpomínkové knize výzkum habitu na sobě samém a své profesní kariéře.

Druhý směr se inspiruje myšlenkami francouzského filosofa a historika Michela Foucaulta (1926–1984) a nazýváme jej *diskursivní*. Svou pozornost soustřeďuje především na texty a souhrn praktik, které produkci textů (či obecněji diskursu) umožňují, rozšiřují a regulují. Nejde v něm tedy jen o samotné psané texty a myšlenky v nich obsažené, ale také o roli autora, (auto)cenzury, o vztahy mezi vědeckými obory a klasifikaci poznání. Výzkum se logicky zaměřuje též na noetické problémy – nakolik je minulost poznatelná a její poznání zprostředkovatelné dále, na konstruování minulosti a roli vědeckých teorií, souhrnně řečeno na teorii poznání minulosti. Foucaultův přínos pro dějiny dějepiscectví je ovšem mnohem širší. Díky jeho knize *Slova a věci* (1966) a o něco starší práci Thomase

Samuela Kuhna *Struktura vědeckých revolucí* (1962) přestalo platit pojetí dějin vědeckých oborů jako kontinuálního pokroku, spočívajícího ve shromažďování nových poznatků, a prosadila se koncepce sledu *paradigmat* (ve Foucaultově obecnějším pojetí celku lidského vědění, *épistémé*), tj. souhrnu vědeckých témat, metod a teorií, jež jsou v určité době brány jako závazné a produkují obecně přijímané poznatky, dokud nejsou vystřídány jiným paradigmatem, jako např. Newtonovo pojetí vesmíru paradigmatem vyplývajícím z Einsteinovy obecné teorie relativity.

Práce o dějinách dějepisectví, jež vycházejí v posledních letech, využívají podněty a myšlenky obou směrů, neboť jsou zaměřeny na poslední tři čtvrtstoletí dějin našeho oboru, během kterého byl obohacen o množství teoretických a metodických podnětů a rozvinul se do nebyvalé šíře, ale také zažil rozpad „starého světa“ a vznik nových center bádání či totalitní režimy, jimiž byla historie silně zasažena a s jejichž dědictvím se obtížně vyrovnává dodnes. Největší pozornost je proto na jedné straně věnována vztahu historiků a politických režimů, na straně druhé pak teorii poznání a problémům s ní spojeným.

Syntézy a časopisy

Přestože přehledová díla, která podávají dějiny dějepisectví ve formě chronologického sledu epoch, směrů, škol, autorů a jejich děl, jsou v posledních letech na ústupu, pro orientaci v problematice stále představují první důležitý záchytný bod. Tyto syntézy ale obvykle předkládají kanonickou verzi oboru, obecně přijímaný model vývoje. Také proto byly dějiny dějepisectví až do relativně nedávné doby dějinami „mrtvých bílých mužů“: od svých počátků v antickém Řecku se dějiny dějepisectví rozvíjely jako spirála souběžně s vývojem evropské, od 19. století euroamerické civilizace, jejímiž hlavními nositeli a průkopníky byli evropští a američtí bílí muži. V tomto pohledu na dějiny dějepisectví nebylo místo pro slepé uličky, pochybnosti či návraty zpět proti proudu vzývaného pokroku. Současné myšlení o dějinách objevuje mnohá zapomenutá díla, opomíjené postavy či myšlenky, jež ve své době zůstaly nepochopeny (příkladem za všechny budiž pozornost věnovaná v posledních letech Giambattistu Vicovi a jeho *Nové vědě* z roku 1730), či dává velký prostor dříve upozaďovaným a opomíjeným tématům, jakými jsou např. ženy-historičky a jejich pohledy na dějiny, nebo vytváření národních historiografií v dekolonizovaných zemích tzv. třetího světa apod., a uvědomuje si neoddělitelnost odborného dějepisectví od kolektivně sdílených představ o minulosti (historického vědomí společnosti).

Rozšíření záběru o nová témata má však též svou odvrácenou stranu v podobě ohromné a jedním badatelem synteticky nevládnutelné masy materiálu. Protože v současné době není v silách jedince přečíst všechna díla, jež určovala vývoj oboru, natožpak ještě další práce, které o nich byly později sepsány, zůstávají pokusy o syntézy odkázány na přebírání informací a hodnotících soudů ze starších děl. Tím však často jen zpětně potvrzují a dále uchovávají v širším povědomí poněkud schematický obraz vývoje oboru, jak byl vytvořen v předešlých dobách. Nové a provokativní myšlenky, jež se v přehledových pracích někdy objevují, zase občas nebývají ani tak výsledkem vlastního badatelského úsilí jako přemýšlení nad staršími zpracováními dějin dějepisectví, a teprve je čeká kritické ověření na dobových textech. Tato tvrzení nijak neumenšují invenci, erudici ani píli historiků dějepisectví, pouze upozorňují na nezbytnou opatrnost a kritičnost, s níž velké syntetické pokusy musí být čteny.

Český čtenář byl v oblasti evropského dějepisectví dlouho odkázán na přehledovou práci Josefa Šusty, jež vznikla z jeho univerzitních přednášek (*Dějepisectví*, 1933). Okolnosti vzniku knihy příznivě ovlivnily výsledný text, který s ohledem na původní přednášenou podobu vyváženě kombinuje shrnující soudy o celých epochách s portréty jednotlivých historiků. Teprve v 70. letech ji částečně nahradila syntéza Františka Kutnara a Jaroslava Marka (který mohl být jako její autor uveden až v druhém vydání z roku 1997), zaměřená na české a slovenské dějepisectví do poloviny 20. století (*Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*). V širší materiálu bude stěží kdy překonána, její převahou encyklopedický charakter však klade na začínající historiky velké nároky při ujasnění si hlavních rysů jednotlivých historiografických epoch a směrů, byť Jaroslav Marek sepsal pro každou z kapitol zahrnujících širší časový úsek výstižná shrnutí vývoje evropského, potažmo světového dějepisectví. Druhé vydání této knihy bylo vedeno nejen snahou o zpřístupnění autorského textu bez cenzurních zásahů, jimž první vydání neuniklo, ale též vědomím, že obdobná původní práce bude jen sotva v českém dějepisectví v nejbližších letech znovu sepsána. Z úžeji zaměřených prací, jež v našem prostředí vznikly, je třeba zmínit ještě knihu Jiřího Štaifa *Historici, dějiny a společnost* z roku 1997, představující vývoj českého dějepisectví od osvícenství po Gollovu školu se zřetelem ke vztahu historie a společnosti a s přihlédnutím k hlavním trendům v evropském dějepisectví. Vedle těchto prací vyšla v posledních dvou desetiletích také řada knih o významných osobnostech oboru, monografií zabývajících se vybranými problémy a sborníkových prací.

Rozsáhlé syntézy celých dějin dějepisectví nebo širších epoch z per jedinců, kteří se je pokusili pojednat s vlastním autorským vkladem, jsou v posledních letech na ústupu. Jednu z posledních představuje monumentální a nedokončená kniha Andrzeje

F. Grabského *Dzieje historiografii* (2003). Již před dvěma desetiletími ale zvolili editoři pětidílné řady *Geschichtsdiskurs* místo snahy o úplnost jiný model: prostřednictvím tematicky zaměřených studií v jednotlivých dílech této řady nabídnout čtenáři orientaci v základních strukturách historického myšlení v jednotlivých epochách. Upřednostněním problémového přístupu a tím, že ponechali autorům větší volnost, sice otevřeli množství problémových okruhů, jiné však zůstaly opomenuty, a jednotlivé díly tak mají spíše sborníkový charakter. Pro podobnou cestu se rozhodli také vydavatelé oxfordských dějin dějepisectví, rovněž dělených do pěti svazků v chronologickém sledu, vedených ale systematickou snahou o postižení historiografií v jednotlivých částech světa (včetně mimoevropských zemí). V důsledku takového přístupu ovšem zůstávají skryty obecnější struktury a problémy vývoje dějepisectví. Historici dějepisectví by se samozřejmě měli orientovat v celých dějinách oboru, větší pozornost k sobě ale logicky poutají poslední dvě staletí institucionalizované vědy. Z řady přehledů dějin moderního dějepisectví si zaslouží zmínku alespoň dva, textově výstižné a nevelkým rozsahem též sympatické pro studenty: *Dějepisectví ve 20. století* Georga G. Iggerse a *Modern Historiography*, jejímž autorem je Michael Bentley. Vedle těchto shrnujících děl slouží k hlubší orientaci rovněž sborníky věnované vybraným skupinám autorů, ať již nedávný slovníkově pojatý přehled významných francouzských historiků 20. století nebo dvoudílná kniha o rakouských historících v politicky a metodicky přelomové první polovině 20. století.

Stejně jako dějiny dějepisectví reflektují postupy historiků, je třeba reflektovat též postupy dějin dějepisectví. Historici dějepisectví se pokoušejí o rozbor diskursu a diskursivních praktik ve zvolené epoše dějin oboru, zároveň však jsou i oni sami součástí diskursu ve své době. Dějiny dějin dějepisectví zatím nepředstavují příliš rozšířený badatelský směr (nepochybně i kvůli náročnosti a abstraktnosti takto vymezeného tématu), postupně se ale stávají nezbytnou součástí oboru. Nejčastěji se můžeme setkat s pracemi zahrnujícími dějiny dějepisectví do širší oblasti historického myšlení (tak postupoval např. H. W. Blanke v podnětné knize *Historiographiegeschichte als Historik*, ne tak systematicky, ale stejně nápaditě se touto problematikou zabývají J. Rüsen nebo R. Koselleck, z českých autorů to byl nedávno zesnulý J. Marek), případně nově s knihami vřazujícími dějiny dějepisectví do dějin vědy a jejich konceptů (přehledně D. Špelda a jeho *Proměny historiografie vědy*, 2009).

Pokusy o formulaci nových témat, řešení úzeji stanovených problémů a koncepční práce jsou zveřejňovány na stránkách specializovaných periodik. Studie k dějinám dějepisectví jsou samozřejmě tištěny i v hlavních odborných časopisech, jakými jsou např. *Historische Zeitschrift* s cennými přehledy bádání k vybranému tématu v každém čísle, *Annales* nebo u nás *Český časopis historický* či *Časopis Matice moravské*, historici

ale mají k dispozici také řadu časopisů zaměřených výhradně na problémy teorie a dějin dějepisectví. Jedním z prvních je *History and Theory*, jež vychází od roku 1960 s frekvencí čtyř zpravidla tematicky zaměřených čísel ročně (z témat posledních let můžeme jako příklady zmínit *Tradition and History* či *Historical Representation and Historical Truth*). O něco později vznikl mezinárodní časopis *Storia della Storiografia* (založen 1982), vycházející dvakrát do roka a přinášející příspěvky v hlavních evropských jazycích, rovněž zde je v posledních letech upřednostňováno tematické zaměření jednotlivých čísel. V českém prostředí je třeba zmínit především periodikum *Dějiny – teorie – kritika*, které vychází dvakrát ročně a věnuje významný prostor také recenzní části.

Problémy s periodizací

O periodizačních úskalích se v této publikaci hovoří v samostatné kapitole a mnohé z napsaného bychom zde mohli jen zopakovat. Byť by se mohlo zdát, že dějiny dějepisectví jsou lemovány zřetelnými mezníky v podobě významných děl a autorů, platí pro ně vše, co je na jiném místě řečeno o dlouhém trvání: proměny historického diskursu neprobíhají v ostrých řezech mezi epochami a počítají se na desetiletí (v předmoderní době na staletí). To platí i pro dnešní informačně přehlcený čas. Když v roce 1949 vyšla poprvé klasická práce Fernanda Braudela *Středomoří a středomořský svět v epoše Filipa II.*, zaznamenala ohlas takřka bezvýhradně jen mezi francouzskými historiky. Teprve o necelá dvě desetiletí později, po překladech do dalších jazyků a zejména do angličtiny, vzbudila ohromný světový zájem o autora a o školu *Annales* a stala se jedním ze základních historických děl 20. století. Stejně tak můžeme zmínit již uvedené dílo G. Vica *Nová věda*, jež zůstalo v době vydání (1730) prakticky nepovšimnuto a mezi kanonická díla jej zařadili až moderní historiografové.

Syntetické práce zpravidla zachovávají ustálený periodizační úzus starověké – středověké – raněnovověké – romantické a osvícenské dějepisectví – 19. a 20. století a v rámci těchto epoch dále podrobněji strukturují výklad podle témat, škol či národních kritérií. Přidržel se jej též výše zmiňovaná shrnující díla. Pro pochopení vývoje oboru v rámci takřka tří tisíciletí je takové dělení nezbytné, nelze však nezmínit důležitý rozdíl v přístupu k historickým dílům od starověku do novověku na straně jedné a od počátku 19. století do přítomnosti na straně druhé. V prvním případě představují narativní texty antických, středověkých a raněnovověkých autorů prameny k výzkumu těchto epoch, v druhém případě historici na práce svých předchůdců 19. a 20. století navazují a vymezují se vůči nim. Historiografické práce moderní doby, tj. od přelomu

18. a 19. století, jsou stále „živé“, neboť vznikly v době, kdy se historie institucionalizovala jako samostatný vědecký obor, zatímco na díla předešlé doby pohlížíme jako na památky a studujeme je jako prameny. Nelze ovšem přehlédnout, že hranice dělící „živou“ historii oboru od „zakonzervované“ se stále více posouvá směrem k přítomnosti a práce historiků 19. století přestávají být (ke škodě věci) čteny, takže se také pomalu stávají jen pramenem pro výzkum této doby. S přelomem od předmoderní k moderní historiografii souvisí další periodizační obtíž, a to poměrně dlouhé přechodové období, jež začíná s prvními rozsáhlými edičními podniky v polovině 17. století (bollandisté ad.) a končí na počátku 19. století.

Následující stručný nárys se tradovaným periodizačním a vývojovým schématům nemůže vyhnout a nebylo by to s ohledem na cíle této knihy ani účelné. Pouze je třeba mít na zřeteli, že jako u každé periodizace jde pouze o pracovní nástroj, a nikoli o absolutní členění vyplývající přirozeně z povahy minulých dob. Vzhledem k omezenému rozsahu textu jsou zmiňováni pouze ilustrativně toliko vybraní významní autoři a díla jednotlivých epoch, byť okruh těch, které by měl každý absolvent studia historie znát, je podstatně širší, a to zejména z dějepisectví 20. století.

K dalšímu čtení:

a) syntézy

BENTLEY, Michael: *Modern Historiography. An Introduction*. London 1999.

BOURDÉ, Guy – MARTIN, Hervé: *Les écoles historiques*. Paris 1997.

DOBIÁŠ, Josef: *Dějepisectví starověké*. Praha 1948.

Geschichtsdiskurs. 1–5. Grundlagen und Methoden der Historiographiegeschichte. Hgg. W. Küttler – J. Rüsen – E. Schulin. Frankfurt am Main 1993–1999.

GRABSKI, Andrzej E.: *Dzieje historiografii*. Poznań 2003.

IGGERS, Georg G.: *Dějepisectví ve 20. století*. Praha 2002.

KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha 1997.

MACŮREK, Josef: *Dějepisectví evropského východu*. Praha 1946.

The Oxford History of Historical Writing. 1–5. Oxford 2011–2012.

ŠUSTA, Josef: *Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a době nové*. Praha 1933.

b) tematické práce

BLANKE, Horst Walter: *Historiographiegeschichte als Historik*. Stuttgart 1991.

BURKE, Peter: *Francoouzská revoluce v dějepisectví*. Praha 2004.

- BURKE, Peter: *Co je kulturní historie?* Praha 2011.
- French Historians 1900–2000. New Historical Writing in Twentieth-Century France.* Eds. Ph. Daileader, Ph. Walen. Chichester 2010.
- HAVELKA, Miloš: *Ideje – dějiny – společnost. Studie k historické sociologii vědění.* Brno 2010.
- Klassiker der Geschichtswissenschaft. I–II.* Hg. L. Raphael. München 2006.
- Le GOFF, Jacques: *Paměť a dějiny.* Praha 2007.
- MAREK, Jaroslav: *O historismu a dějepisectví.* Praha 1992.
- Österreichische Historiker 1900–1945. I–II.* Hg. K. Hruza. Wien – Köln – Weimar 2008, 2012.
- ŘEPA, Milan: *Poetika českého dějepisectví.* Brno 2006.
- ŠPELDA, Daniel: *Proměny historiografie vědy.* Praha 2009.
- ŠTAIF, Jiří: *Historici, dějiny a společnost. I–II.* Praha 1997.